

ВИЩА ОСВІТА

УДК 330.3:378.1

**РИЗИКИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА
ШЛЯХИ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ**

С. С. Майба

студентка 4 курсу, група ЕП-41, навчально-науковий інститут
економіки та менеджменту

Науковий керівник – к.е.н., професор Н. Б. Кушнір

*Національний університет водного господарства та природокористування
м. Рівне, Україна*

У статті розглянуто поняття «ризик», досліджено основну класифікацію ризиків на основі застосування методу порівняння, аналізу, синтезу та узагальнення.

Систематизовано сучасні наукові підходи до розуміння та прояву ризиків у вищій освіті. Запропоновано можливий шлях задля мінімізації ризиків.

Ключові слова: вища освіта, ризик, управління ризиками, освітній простір, ефективний розвиток, фінансові ризики.

В статье рассмотрено понятие «риск», исследована основная классификация рисков на основе применения метода сравнения, анализа, синтеза и обобщения.

Систематизированы современные научные подходы к пониманию и проявлению рисков в высшем образовании. Предложен возможный путь для минимизации рисков.

Ключевые слова: высшее образование, риск, управление рисками, образовательное пространство, эффективное развитие, финансовые риски.

In the article the concept of «risk» is considered, the basic classification of risks is investigated on the basis of application of the method of comparison, analysis, synthesis and generalization. The modern scientific approaches to the understanding and manifestation of risks in higher education are systematized. A possible way to minimize risks is proposed.

Keywords: higher education, risk, risk management, educational space, effective development, financial risks.

В сучасному світі освіта стала джерелом задоволення багатьох духовних, культурних, інформаційних благ. Аби забезпечити конкурентні переваги на ринку праці кожна людина розуміє, що їй необхідно насамперед здобути у процесі навчання теоретичні знання та практичні навички, що разом утворюють капітал, який пізніше буде приносити дохід протягом усього життя. На сучасному етапі вища освіта в Україні постійно стикається із великою кількістю ризиків як у зовнішньому, так і внутрішньому середовищі. Насамперед це проблеми зниження кількості студентів, скорочення державних асигнувань в освіту, непривабливість національної освіти для великої кількості іноземних студентів, застарілість матеріально-технічної бази університетів, гостра конкуренція за потенційних студентів.

Особливі аспекти ризиків у галузі освіти зацікавили численну кількість науковців, проблематику цих питань у своїх працях розглядали вчені: М. Хохлов, І. Балабанов, В. Вітлінський, Н. Макарова, О. Устенко, В. Чепурко, Т. Васильєва, П. Микитюк, С. Онишко, Р. Брейлі, В. Євтушевський, Ф. Модільяні, В. Юрчишин, Г. Бродецький, Н. Короленко,

М. Гузь, С. Рекунова, Г. Панова, О. Шапкін та інші. Проте у наукових підходах до оцінки ризиків у діяльності вищої школи немає систематизації, узагальнення та чіткого розуміння досліджуваних понять.

Незважаючи на велику кількість статей присвячених даній проблематиці питання залишається актуальним. Необхідно систематизувати проведенні дослідження та обрати в якому напрямку діяти ВНЗ (вищим навчальним закладам), аби мінімізувати ризики своєї діяльності.

В сучасних умовах розвитку України актуальними стають питання забезпечення безпеки функціонування галузі освіти. На сьогодні вища освіта в Україні знаходиться в процесі трансформації, що зумовлено перетвореннями в державі. Головними умовами для ефективного функціонування галузі освіти в Україні є, насамперед, забезпечення її фінансової стабільності та безпеки. Задля уникнення можливих ризиків в сфері освіти необхідно, аби був забезпечений моніторинг зовнішнього та внутрішнього середовища. Наразі зростає потреба в керівниках, які здатні швидко реагувати на можливі сигнали загроз середовища та конкурентних дій інших вищих шкіл.

Поняття ризику на інтуїтивному рівні відомо кожному й несе в собі розуміння загрози, небезпеки, невизначеності, можливих збитків тощо. У зарубіжних словниках для позначення категорії «ризик» використовуються схожі за звучанням слова: в англійській мові – «risk», у німецькій – «risiko», у французькій – «risque», в італійській – «rischio», в іспанській «riesgo» тощо. На думку дослідників, даний термін походить від латинського слова «resicum», який в перекладі означає «скеля» або «небезпека» [1]. З терміном «ризик» стикався кожен, проте не всі усвідомлюють його реальне значення. Окрім небезпеки, загрози, можливих збитків дане поняття включає в себе також ситуацію невизначеності – це сукупність різних умов, які створюють неясність і невпевненість в одержанні кінцевого результату.

Дослідження українських та зарубіжних науковців дозволяють дійти висновку, що менеджмент ризиків у діяльності вищих навчальних закладів являє собою безперервний процес, що охоплює організаційну діяльність на всіх рівнях та використовується під час розробки й формування інноваційних програм розвитку, а також націлений на визначення негативних подій, що можуть впливати на навчальний заклад. На сучасному етапі ризик-менеджмент в освіті являє собою структурований і послідовний підхід, що об'єднує стратегію, процеси, людей, технології та навички для оцінки й управління факторами невизначеності, з якими стикаються університети в процесі виконання їх основної функції – надання освітніх послуг. Як визначає М. Недюха у своїй доповіді «Ризики вітчизняного освітнього простору», менеджмент ризиків в освітній сфері передбачає відповідні дії суб'єктів освітнього простору, які полягають у врахуванні ризиків, їхній локалізації, нейтралізації чи пом'якшенні їхньої дії [1].

Науковці, що розглядали проблематику ризику для розвитку освіти по різному класифікують дані небезпеки.

Так, наприклад, Н. М. Черненко виділяє наступні вісім груп вірогідних ризиків, а саме політико-правові, фінансово-економічні, організаційно-технічні, кадрові, управлінські, інформаційно-комунікаційні, соціокультурні, навчально-методичні.

І. С. Каленюк поділяє ризики на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх належать: глобалізація, технологічні виклики, правові, політичні, економічні, демографічні. До внутрішніх відносить кваліфікацію персоналу, недостатність коштів для розвитку, рівень підготовки абітурієнтів, стиль керівництва, орієнтація на новаторство, система комунікацій та відносин, слабкість і застарілість матеріально-технічної та навчально-лабораторної бази, слабкість маркетингової політики. Розглянемо вплив основних, із наведеного переліку, ризиків.

Під політико-правовими розуміємо все, що пов'язано зі змінами в політиці та нормативно-правовому законодавстві в освіті (Законодавча база діяльності галузі освіти,

концептуальні документи, Укази Президента України, Кабінету Міністрів України, органи управління і системні підрозділи системи освіти, організація навчально-виховного процесу)[2].

Дисбаланс внутрішньополітичної ситуації в державі, що має вплив на підсумок діяльності навчальних закладів є одним із прикладів політичного ризику. Правовий ризик пов'язаний з недостатньою правовою захищеністю установ. Зміна положень, законів або правових актів може призвести до отримання збитку.

Фінансово-економічні ризики включають в себе просування фінансових коштів у навчальному закладі, розподіл грошових ресурсів між підрозділами, складання бюджету та фінансовий потенціал освітнього закладу. Сьогодні фінансування із бюджетів не вистачає на підтримку навіть студентів, які навчаються за державним замовленням [2].

Для забезпечення стійкої позиції на ринку, необхідно враховувати вплив застарілої матеріально-технічної бази. Неякісне забезпечення комп'ютерними та мультимедійними технологіями перш за все спричиняє дискомфорт у сприйнятті та засвоєнні нової інформації студентами. В більшості вищих навчальних закладах України успішно пройшов процес адаптації до дистанційного навчання.

Задля отримання конкурентних переваг на ринку ВНЗ потрібно слідкувати за кваліфікацією працівників: команда, що складається із односторонніх зацікавлених в покращенні навчального процесу здатна вдосконалити систему освіти, зробити навчання у даному ВНЗ якіснішим та більш продуктивним аніж у інших закладах. Впровадження додаткових курсів, зокрема «Prometheus», підготовлених викладачами КНУ імені Тараса Шевченка, КПІ та Києво-Могилянської академії, роблять для ЗВО додаткову рекламу, адже навіть школярі, що не ознайомлені із даним закладом, мають можливість починати працювати із викладачами в онлайн режимі на безкоштовній основі.

Загалом для освітніх закладів типовим став високий рівень невизначеності, наразі вони змушені боротися за студентів та постійно акцентувати увагу на конкурентних перевагах, залишаючись єдиною взаємопов'язаною мережею. Тобто на перший план виходить діяльність ЗВО як окремих підприємств, а не як загальнодержавної освітньої структури. Серед існуючих методів зниження ризику в сфері освіти можна використовувати наступні: розподіл ризику між учасниками освітньої діяльності, зниження ризиків шляхом збору додаткової інформації, об'єднання ризиків. Тому ключовою метою діяльності у напрямку зменшення ризиків у сфері освіти є модернізація системи вищів шляхом їх укрупнення. Ця реформа покликана створити великі регіональні університети [3].

Розглянемо детальніше соціальні проблеми системи освіти. До таких проблем можна віднести: заборгованість по соціальних виплатах та комунальних послугах, ослабленість системи державного кредитування студентів, припинення фінансування програм покращання житлових умов науково-педагогічних працівників, недостатній обсяг фінансування наукової сфери, гальмування інноваційних програм розвитку освітньої системи [4].

Соціальні ризики – це не загадкові явища, вони піддаються аналізу, прогнозуванню та управлінню. Для вирішення окресленої проблеми потрібно приділяти увагу інноваціям, як суттєвому елементу розвитку системи вищої освіти. Система управління якістю вищої освіти має бути спрямована на мінімізацію ризиків, тоді вища освіта буде соціально-комфортною для всебічного розвитку особистості [5].

Дослідивши стан фінансування вищої освіти та джерел формування фінансових ресурсів, до шляхів мінімізації ризиків можна віднести:

1) забезпечення ефективного розподілу фінансових ресурсів на видатки освітніх послуг з державного та місцевих бюджетів у розмірах, достатніх для розвитку вищих навчальних закладів, враховуючи стан матеріально-технічної та лабораторної бази, можливості відтворення потенціалу науково-педагогічних кадрів та розвитку науки;

2) посилення контролю та здійснення систематичного аналізу цільового використання коштів на освіту, забезпечення у вищій школі дієвих механізмів громадського контролю за їх витрачанням;

3) удосконалення методів визначення обсягів фінансування освіти та розробка нормативів фінансування із врахуванням мінімальних соціальних стандартів, які дозволять встановити нижню межу обов'язкового фінансового забезпечення розвитку освіти;

4) удосконалення механізму фінансування освіти в Україні із врахуванням міжнародного досвіду, перехід на багатоканальне фінансування, прийняття рішучих заходів щодо збільшення та диверсифікації джерел фінансування вищої освіти та оптимізації їхньої структури;

5) створення умов для використання інтелектуальної праці, підвищення її престижності та попиту на неї, приведення обсягів підготовки фахівців з вищою освітою до потреб сучасного ринку праці;

6) удосконалення науково-методичного та інформаційного забезпечення освітнього процесу, створення умов для проведення фундаментальних та прикладних досліджень у закладах, які виступатимуть додатковим джерелом фінансування вищої освіти та сприятимуть підвищенню рівня конкурентоспроможності національних ВНЗ;

7) розвиток системи освітнього кредитування, що сприятиме підвищенню зацікавленості громадян у використанні кредитних ресурсів для оплати освітніх послуг; забезпеченню доступності освітнього кредиту для широких верств населення; стимулюванню платоспроможного попиту на ринку освітніх послуг; збільшенню обсягу фінансових ресурсів у закладах вищої освіти; залученню фінансових ресурсів у сферу довгострокового освітнього кредитування;

8) створення нової моделі економічної діяльності вищих навчальних закладів, яка базується на солідарній участі держави, бізнесових кіл і громадян.

Ефективний розвиток вищої освіти в Україні вимагає вдосконалення механізмів державного фінансування вищих навчальних закладів із зміцненням реальної автономії університетів, а недостатній обсяг фінансування вищої освіти з боку держави зумовлює пошук альтернативних джерел їх фінансування[4].

Вища освіта в Україні стикається із рядом ризиків, які загрожують розвитку, а інколи і взагалі унеможливають прогрес в даній діяльності. Дослідивши ряд загроз, ми схилиємося до думки, що найбільший негативний вплив на освітню діяльність має недостатнє асигнування з боку держави. Нестача фінансових ресурсів спричиняє застарілість матеріально-технічної бази, виникнення труднощів у забезпеченні кадрового потенціалу, неможливість надавати студентам усю необхідно інформацію з використанням новітніх технологій. Проте не варто всі обсяги фінансування очікувати лише від держави. В першу чергу, необхідно аби кожний університет диверсифікував свою діяльність. Це може бути створення додаткових платних курсів як для школярів, так і для студентів інших ВНЗ, здійснення інноваційних досліджень, ефективного використання навчальних аудиторій дозволить здавати в оренду великі площі. Важливим є вибір стратегії самозабезпечення фінансів, а не очікування збільшення фінансових витрат з боку держави.

Список використаних джерел:

1. Ключкова Т. І. Менеджмент ризиків у вищій освіті: характеристика понятійно-термінологічного апарату дослідження / Т. І. Ключкова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2014. – № 10. – С. 30–36.
2. Черненко Н. Аналіз та класифікація вірогідних ризиків у галузі освіти / Н. Черненко // Наука і освіта. – 2014. – № 7. – С. 179–183.
3. Шевлюга О. Г. Аналіз ризиків вищої освіти в Україні / О. Г. Шевлюга. – Суми : Економічні проблеми сталого розвитку. Том 1. – 323 с.
4. Малишко В. В. Фінансування вищої освіти в Україні: проблеми та перспективи / В. В. Малишко // Молодий вчений. – 2016. – № 2. – С. 64–66.
5. Садрицька С. В. Внутрішньоінституційні ризики системи вищої освіти / С. В. Садрицька // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2010. – № 891. – С. 184–187.